

Pavel POPA
Institutul de Filologie al AȘM
(Chișinău)

**SEMNIFICAȚIA INELULUI
DIN TIMPURI ARHETIPALE
PÂNĂ ÎN PREZENT**

The ring's significance from the archetypal times till now

Abstract. Arrived until nowadays and traditionally worn on the ring finger, only by the woman first and then by her husband too, the ring always symbolized fidelity and devotion, engagement and care of the soul mate, representing and the gift-declaration, with romantic connotations. The symbolism of the engagement ring and also of the wedding one represents the sacredness of the new couple expressed by the loyalty and the trust of the opposite sex young people who, being in love, have sworn each other to spend the couple's life until the last moments in mutual understanding and eternal love.

Manufactured since the ancient Egypt, about 5000 years ago, from rush, reed, sedge and papyrus by the method of twisting and weaving in form of circular rings, the ring had a decorative function. Currently the custom of wearing the bridal ring symbolizes the new family – a rite of passage from being a bachelor and a made to the new status of husband and wife. Thanks to the Christian faith – part of the Romanian people's psychology, we respect faithfully even today the ring's connotations in marriage ceremonies.

Keywords: symbol, ring, sealed ring, funeral ring, engagement ring, wedding ring, the ritual seat, the dance *Hora*, circle, the custom of *rings' chosen*.

Una dintre adevăratele podoabe cu o semnificație deosebită din cadrul logodnei și nunții tradiționale este **inelul**. În prezentul demers vom încerca să cercetăm **simbolismul inelului de logodnă și al celui de căsătorie**.

Inelul de logodnă constituie primul simbol al dragostei care deschide ferestrele inimii și indică calea spre o viață fericită. În toate perioadele temporale inelul având formă *circulară* este perceput ca simbol al unității și al eternității. Asociat cu soarele, luna și zeii, inelul se consideră un obiect magic sau sacru, pentru că asigură protecție purtătorului.

Printre primele popoare care au început utilizarea inelului, transformându-i semnificația în reguli și legi de bună conduită, păstrând respectul față de forțele magice ale lui și prețuindu-i importanța în organizarea vieții până la ultimele clipe ale existenței, au fost grecii, romanii și egiptenii.

Obiceiul purtării unui inel – simbolul celor două persoane logodite – se presupune că își are originea în Egiptul Antic și a provenit de la sigiliu sau inelul de sigiliu care reprezenta puterea, iar purtătorul inelului era considerat o persoană cu mare autoritate.

Dacă o persoană de viță regală dorea să transmită puterea sa unui oficial, era obligat să-i ofere propriul inel. Un asemenea exemplu întâlnim în Geneza 41, 42: „Faraonul și-a scos inelul din deget și l-a pus în degetul lui Iosif”. Cu timpul, egiptenii au transformat inelul cu sigiliu într-un ornament. De atunci egiptencele bogate au început a purta inele de aur pe toate degetele, iar femeile sărace – din bronz, sticlă sau lut.

Romanii au folosit inelele pentru a lega oamenii de aceeași clasă socială și de a uni partenerii de căsătorie, fiind purtate pe mâna sau pe degetul care le plăcea mai mult. Primele inele ale romanilor au fost confecționate din fier și simbolizau puterea și persistența. Papa Nicolae I (secolul IX) a făcut din inelul de logodnă din aur o cerință obligatorie: bărbatul să-și demonstreze averea și capacitatea de a avea grijă de soție. În anul 1215, Papa Inocențiu al III-lea a permis ca inelele să fie confecționate din orice metal (inclusiv argint și fier). Ei considerau ceremonia de logodnă cel mai important eveniment din cadrul nunții. Inelul simplu din fier, dăruit de fidanțat familiei miresei la logodnă, semnifică angajamentul său și capacitatea sa financiară – „simbol al robusteții, al asprimii, al tenacității, al rigorii excesive și al inflexibilității” [1, p. 390]. Din momentul acceptării inelului, viitoarea mireasă avea datoria să se supună bărbatului, ascultându-l până la sfârșitul vieții. Mai târziu, mirele dăruia miresei două inele, primul confecționat din aur, întrebuintat numai la festivități, cel de-al doilea – din fier, destinat a fi purtat în gospodărie pentru a evita degradarea celui de aur. Cu toate acestea, multe popoare considerau că fierul are valoare sacră, deoarece credeau că metalul a „căzut din cer, fie că, a avut origine terestră” [1, p. 391].

Meritul grecilor constă în prioritatea promovării tradiției de a purta inelul pe degetul al patrulea de la mâna stângă, unde „vena amoris” (vena dragostei) se conectează cu inima.

Aproximativ cu 5 000 de ani în urmă, egiptenii purtau inele cu pietre prețioase și semiprețioase, fapt demonstrat de hieroglifele vechiului Egipt, și simbolizau bogăția, fiind o podoabă a prinților, prințeselor și aristocraților.

Una din legende relatează că originea inelului de nuntă are rădăcini în deșertul Africii de Nord, în luncile fertile ale Nilului, încă pe timpurile vechilor egipteni. Din firele de iarbă și papirus, ce creșteau pe malurile acestui râu, se împleteau inele și brățări – bijuterii ce simbolizau cercul, drept constituent al eternității.

Primul inel de logodnă cu diamant a fost cel al arhiducelui Maximilian de Austria dăruit logodnicei sale, Maria de Burgundia, în anul 1477, diamantele având puteri magice asupra dragostei, purității și fidelității.

Drept dovadă istorică ce confirmă existența tradiției „de a purta inele” la popoarele balcanice sunt mai multe descoperiri arheologice, printre care și Inelul de la Seimeni, numit „inelul sigilar”, descoperit în iunie 2014 în interiorul unei amprente discoidale din secolele I-II d. Hr. Se presupune că acest inel a fost purtat de un preot și simboliza prin culoarea roșiatică a bronzului viața terestră: succesul, abundența, prosperitatea, regenerarea, belșugul, fecunditatea, fertilitatea. Simbolurile incizate pe inel sugerează faptul că a fost utilizat în ritualul de trecere și întemeiere, oferind tinerei perechi, în cazul

căsătoriei, un „pom al vieții pentru început” și binecuvântarea de a-l completa cu perechi de axe-ramuri (copiii născuți în respectiva familie), ca în căsătorie: „femeia să ducă viața mai departe, pentru a se nemuri, făcându-i bărbatului mulți copii, vegheată de șarpele casei, iar el, falnic și nemuritor ca bradul, trudind la coarnele plugului să nu uite că familia este ca raza soarelui care biruie întunericul neființei, apărată de semnul crucii, capabil să-i facă pe toți nemuritori, dăruindu-le case în cer” [2].

Inelul funerar, depistat în anul 1912 în satul Ezerovo, com. Părvomai, reg. Plovdiv, Bulgaria, într-un mormânt din secolul V î. Hr., este de aur, având gravată o inscripție în limba tracă: *Rolis tene as ner enea til teani skoa ra zea do mean til ez viu ta mine Raz il ta*, care tradusă în limba română înseamnă: „Rolis ține acest inel strălucitor, păstrează-l [din] ziua [în care] lumina părăsește [cerul] [și] părăsești lumea [aceasta] [și] viu [rămâi] în mine (în amintirea mea) raza ta (din tine, care-ți aparține, a cărei dragoste o ai)”. Textul respectiv este unul asemănător celor scrise pe monumentele funerare, dar și „incizate pe inele funerare” [2].

Pentru creștini cercul în inelele de logodnă și de căsătorie reprezintă legătura sacră, eternă, spirituală dintre cele două jumătăți-pereche (bărbat și femeie) și semnifică căsătoria lor, adică unirea celor două jumătăți de suflet în unul întreg. De exemplu: inelul purtat de călugărițe înfățișează căsătoria lor sacră cu Iisus; simboluri ale unirii cu biserica sunt inelele episcopale; simbolul inelului papal, distrus la moartea preainaltei fețe bisericești, numit „inelul pescarului”, evocă episodul cu Sfântul Petru la pescuit, „menit esențialmente să simbolizeze o legătură, să lege. Apare astfel ca semn al unei alianțe, al unui jurământ, al unei comunități, al unui destin asociat” [1, p. 467]. Bunăoară, importanța simbolică a imaginii îmblânzitorului de șoimi care a fixat inelul de gheara șoimului – „simbol al lui Horus, regele zeilor și al regalității în general” [3, p. 70], se asemuiește „cu cea a Abatelui, substitut al dumnezeirii, care, trecând inelul nupțial pe degetul novicei, face din aceasta mireasa lui Dumnezeu, slujnica Domnului. Aceasta dă inelului valoare sacramentală, el este expresia unui jurământ. Se va constata că în timpul slujbei de căsătorie tradiția cere ca logodnicii să-și schimbe verighetetele între ei, aceasta demonstrează că relația evocată mai sus se stabilește de două ori între ei, din două sensuri opuse: o dialectică de două ori subtilă, care cere ca fiecare dintre soți să fie totodată stăpânul și sclavul celuilalt” [1, p. 467]. Potrivit cercetătorilor francezi Jean Chevalier și Alain Gheerbrant simbolistica respectivă permite la toate nivelurile interpretării „să fie apropiată de cea a **cingătorii**” [1, p. 467].

Din punctul de vedere al tradiției creștine, inelul de logodnă este pus pe degetele tinerilor care au îmbrățișat iubirea revărsată de Dumnezeu numai în cadrul logodnei, făgăduindu-se unul altuia ca soț sau soție, și semnifică un gest duhovnicesc de maximă importanță. *Biblia* relatează doar despre inelul cu sigiliu ca simbol al demnității și al autorității. Atunci, când Tamar s-a deghizat într-o prostituată pentru a-l întâlni pe socrul ei, Iuda, ea i-a cerut inelul, lanțul și toiagul ca zălog că-i va trimite un ied din turma sa (Geneza 38, 17-19). Obiceiul folosirii inelului cu sigiliu ca inel de logodnă a fost împrumutat de către iudei și creștini de la romani. În cadrul ceremoniei de logodnă

mirele trebuia să ofere miresei o sumă de bani sau un obiect de valoare. Cu timpul s-a ajuns în mod firesc la obiceiul ca acest obiect să fie un inel. Noul Testament nu oferă nicio mențiune despre inelul de logodnă, deoarece obiceiul folosirii inelului nu era specific perioadei date temporale. Cea mai timpurie dovadă a existenței unui inel creștin de logodnă a fost descoperită în catacombele Romei, sub un loc de înmormântare, datând cu anul 200 d. Hr. Din aceeași perioadă avem mărturiile lui Tertullian și Clement Alexandrinul despre folosirea de către creștini a inelelor de logodnă. Conform acestor mărturii, presupunem că creștinii au adoptat inelul de logodnă în ultima decadă a secolului al II-lea. Mai des, inelele creștine erau confecționate din bronz, cele de aur erau rare. Deoarece inelele confecționate din metale prețioase nu corespundeau învățăturilor Bisericii, creștinii din acele timpuri purtau doar un inel, cel de căsătorie.

La slujba de logodnă, după ce preotul sfințește verighetele, le îmbracă împreună cu nașii pe degetul inelar de la mâna dreaptă a mirilor: verigheta miresei o pune pe degetul mirelui, iar cea a mirelui, pe degetul miresei.

Dacă urmează cununia, nașii mută verighetele mirilor pe mâna stângă, chiar înainte de începerea slujbei. În timpul cununii verighetele sunt îmbrăcate pe mâna dreaptă a mirilor în felul următor: nașul va lua verigheta mirelui de pe degetul miresei și o va pune pe degetul inelar stâng al mirelui, iar nașa va executa același lucru pentru mireasă, această procedură se efectuează de trei ori, ca într-un final verighetele să ajungă în poziția în care trebuie să fie. Purtarea verighetelor este un gest romantic, care denotă afecțiune și respect și care, din fericire, a supraviețuit până la ora actuală. Inelele de cununie simbolizează legătura dintre soț și soție stabilită în momentul căsătoriei și vor fi purtate de cei doi toată viața.

Pretutindenii, în arealul românesc dintre Prut și Nistru, podoaba respectivă poartă numele de inel, doar în unele localități mai este numită *verighetă*. Studiind explicația din dicționar a cuvântului inel, observăm că „inel de logodnă = verighetă” [4, p. 441], de asemenea și sinonimul cuvântului *inel* este „l.v. verighetă” [5, p. 217] – (verigă + suf. *-etă*), inel de metal (prețios, fără pietre) purtat ca simbol al legăturii dintre logodnici sau soți.

Mai multe surse științifice relatează că obiceiul inelului de logodnă a simbolizat angajamentul și dorința de a trăi împreună mereu, atașamentul intens dintre cei doi și siguranța relațiilor în viitor. Acest ritual ancestral demonstrează că bărbatul își „alegea” perechea pentru a fi doar a lui, din dorința de a asigura angajamentul, credința și devotamentul femeii – simboluri ale iubirii și fidelității împărtășite de cuplu. Dreptul la „alegere” îi aparținea numai bărbatului, aceasta însemnând că femeia nu dăruia niciodată inel de logodnă.

Din toate timpurile, pentru românii de pretutindenii, inelul de logodnă a simbolizat legătura de dragoste și respect reciproc dintre fata mare și flăcăul care avea să-i devină soț – suflet-pereche, caracterizat prin nivelul cunoașterii partenerului: „parcă se cunosc de o viață”, sentimentul de familiaritate, de conexiune profundă și atracție sufletească, dar și fizică. Sufletul-pereche e simbolul partenerului, a celei de a doua jumătăți a unui tot „întreg”.

Prin unire aceste două jumătăți formează un tot întreg, fără început și fără sfârșit, care este asemuit:

- fie dansului *hora* – simbolul identității noastre naționale, răspândit în întreg arealul românesc, care valorifică multiple semnificații: „ieșitul la horă” înseamnă trecerea în rândul fetelor și flăcăilor, demni de a forma o familie; „dacă ai intrat în horă, trebuie să joci până la capăt” – expresie ce semnifică și respectarea angajamentului luat de soț și soție cu ocazia căsătoriei; „s-a primenit de horă” – rit ce confirmă că hora nu este un eveniment oarecare, ci unul care oferă prilejul unei autentice manifestări de sărbătoare, atât a perechilor îndrăgostite, logodite, căsătorite, cât și a comunității;

- fie *colacului de ritual* – care are aceeași formă circulară ca și inelul, împletit, mai des, din două fâșii de aluat, asemenea celor doi însurăței, întâlnit la naștere, nuntă și înmormântare, Crăciun, Anul Nou, Paște, simbolizând cele mai importante momente din viața unui om, a unei familii, colectivități, fiind, totodată, și simbol al fertilității, abundenței și bucuriei, dar și al apartenenței la o comunitate, pe de o parte, și la o ordine spirituală superioară, pe de alta. Renumitul etnograf român Ion Ghinoiu în lucrarea *Mica enciclopedie de tradiții românești* definește semnificația colacului, ținând cont de dimensiunea, forma, mărimea, tehnica, ornamentarea și timpul de preparare a lui, în felul următor: „colacul substituie omul sau divinitatea căreia i-a fost merit. El este perechea sufletului omului, fără de care acesta nu se poate integra în existență (colacii de la nașterea copilului), pre existență (colacul, în special colacul miresei) și post existență (colacii preparați la înmormântare, la 40 de zile și la șapte ani după înmormântare, la Sâmbetele morților și la Moși), în comunitatea de credință (colacii nașilor), <...>, în ceata fetelor și feciorilor în vederea căsătoriei (colacul la intrarea fetei în horă sau în joc). Colacii care substituie omul sunt legați de obiceiurile din ciclul familial, așa cum colacii dedicați divinității sunt legați de obiceiurile calendaristice” [6, p. 83-84]. În obiceiurile de nuntă întâlnim diverse variante de orații cum ar fi: „Orații de dat colacii” (Mânțanita), unde colacul ca și inelul este de formă rotată, simbolizând viața fără început și fără sfârșit, veșnicia: *Mânțanim, mânțanim/ De acești colaci,/ Mândri și rotați,/ Ca piatra morii măsuțați* [7, p. 164]. Aici, forma colacului este asemuită cu cea a pietrei morii, care de asemenea este rotundă ca și a inelului. Totodată, observăm că inelele de cununie se procură în pereche, mirele și mireasa constituie o pereche, nunul și nuna de asemenea reprezintă o pereche, colacii nașilor de cununie sunt oferiți în pereche: *Ajungă-te multă cinste și voe bună/ Pe dumneata, cucoane nun mare,/ Și pe dumneata, cuconiță nună mare!/ Vă închinăm o pereche de colăcei,/ Cu zahăr zăhăruți,/ Cu șofran șofrăniți,/ Pentru gurițele dumneavoastră sânt gătiți* [7, p. 165], sau se coceau colaci gemeni, care se puneau în patru colțuri ale mesei. Perechea reprezintă un cuplu de oameni de sex opus, obiecte de ritual unice în felul lor, care semnifică realizarea echilibrului și este atribuit Mamei Cosmice – simbolul întregii naturi, unde întâlnim frumusețea, blândețea, sensibilitatea și bunătatea, exprimate prin originalitatea florilor, păsărilor, copacilor și a râurilor – toate vorbesc despre aspectul de Mamă Cosmică – Mama lui Dumnezeu, de instinctul creator al Atotputernicului. Perechea simbolizează dualismul pe care se sprijină orice dialectică, efort, luptă, mișcare sau orice proces;

• fie *cercului* – „simbolul perfecțiunii, omogenității, mișcării imuabile și eterne, care nu are nici început, nici sfârșit. Pe plan cosmic, simbolizează cerul, în opoziție cu pământul care e simbolul pământului” [8, p. 36]. De asemenea, cercul este apreciat și ca „simbolul timpului, al veșnicei reînnoiri” [8, p. 36], iar veșnica reînnoire în iconografie este reprezentată prin „imaginea șarpelui ce-și mușcă coada” [8, p. 36]. Versiunea că cercul restrânge un spațiu, demonstrează și faptul că „mișcarea de rotație care formează acest spațiu este potențial infinită. <...> Cercul e o metonimie a zeului: zeul-soare e un cerc (coroana discoidală a lui Re, discul cu aripi a lui Aton etc.). E simbolul dragostei creștine, în centru fiind Dumnezeu, iar credincioșii vin spre el din perisferă” [8, p. 36]. Tot în acest context, menționăm că cercul împărțit în jumătate simbolizează: ziua și noaptea, vara și iarna, yang și yin, de asemenea remarcăm unitatea cercului cu alte figuri de formă circulară în raport cu principiul feminin, cu puterea magică de apărare etc. Se crede că pe timpuri femeile însărcinate ale românilor, treceau printr-un cerc de butoi, „pentru ca și copilul să se nască ușor” [9, p. 54]. Atunci, când cercul este destinat să protejeze, un individ devine inel, brățară, colier, coroană etc. Inelul purtat pe deget protejează individul. Cercul ritual în context apotropaic, magic a simbolizat și brâul care proteja corpul omului, crezând că e bine „ca tot omul să aibă un inel în deget, ca să nu se lege blastămurile de el” [9, p. 55].

Motivul inelului este întâlnit și în balada *Miorița* – capodoperă a literaturii folclorice românești, unde moartea simbolizează o nuntă similară cu regăsirea perechii astrale, iar păstorul moldovean își aseamănă moartea cu o nuntă. Frumusețea fizică a ciobanului moldovean este prezentă în toate momentele subiectului baladei. Portretul lui fizic, ținuta lui zveltă are rădăcini adânci în imaginația arsă de dor a măicuței care își caută cu disperare fiul: *Mândru ciobănel/ Tras printr-un inel* – inelul, în cazul respectiv, simbolizează eternitatea, legătura, unitatea, fidelitatea. „Rolul său de simbol solar sau lunar poate fi subliniat de metalul din care este făcut (aur și, respectiv, argint); în această calitate, poate simboliza căsătoria mistică cu Domnul, cunoașterea și înțelepciunea” [8, p. 77]. Ciobănelul „tras printr-un inel” devine un simbol al frumuseții fizice și morale, simbol al bărbăției, hărniciei și al curajului, înzestrat cu o specială filozofie asupra vieții și morții, caracteristică poporului român. Acesta este și motivul măicuței bătrâne prin care autorul anonim realizează un portret emoțional al păstorului moldovean.

Românii din Ucraina (s. Velicoserbulovca, r. Elaneț, reg. Nicolaev ș. a.), dar și din Caucazul de Nord au păstrat „obiceiul pusului pe masă la logodnă a unui vas cu grâu și inele, verighetele („verijili”), alesul inelelor făcându-se până în trei ori. Apoi tinerii erau poftiți (de regulă, întâi băiatul – o normă patriarhală a inegalității sexelor) să aleagă ce doreau – banii, broboada, inelele. Dacă flăcăul lua broboada, scuturând-o încet, ca să cadă banii în vas, la fund, împăturind-o și punând-o în sân, buzunar, era semn că o vrea pe fată. Dacă nu o vroia, își lua înapoi banii, la fel scuturându-i din broboadă (o făcea, uneori, când era pus cu sila de către părinți să se căsătorească)” [10, p. 426].

De asemenea, și românii dintre Prut și Nistru aveau acest obicei. În timpul logodnei mireasa își exprima, într-o formă alegorică, consimțământul de a se căsători. Pe masă se puneau o farfurie cu grâu (uneori cu fasole sau răsărită). Mirele și mireasa își ascundeau inelele în boabe. Dacă fata accepta căsătoria, ea lua din farfurie inelul mirelui.

În cele patruzeci de zile, când se consumă ciclul marital al trecerii într-un alt stadiu, mireasa are anumite calități fertilizatoare: plânsul ei aduce belșug pe ogoare, lucrurile pe care le-a purtat (mai ales voalul) aduc fericire și altor fete, bucăți din colacul miresei poartă noroc la vânzări, judecăți și drum lung, „inelul de cununie, beteala și florile sunt folosite în tot felul de vrăji pe ursită etc. Puterile acestea vremelnice au ca revers o anumită fragilitate în contextul unor acte de magie neagră și, mai ales, în fața deochiului” [11, p. 101].

Despre forma inelului cu pietre se crede că simbolizează modul în care tânărul percepe femeia iubită. Astfel, inelul oval simbolizează o nuntă frumoasă, perfectă; cel rotund – tradiționalismul; cel cu piatră în formă de pară – forța, independența; cel cu piatră în formă de romb – eleganța; iar cel în formă de inimă – spiritele romantice, eternii îndrăgostiți.

În ceea ce privește mâna și degetul pe care se poartă inelul de logodnă, viziunile sunt împărțite: unii spun că se poartă pe degetul inelar de la mâna stângă până la venirea verighetii, moment în care vor fi purtate împreună, întâi inelul de logodnă și apoi verigheta (promisiunea iubirii eterne și materializarea ei); alții sunt de părere că locul inelului de logodnă este pe degetul inelar de la mâna dreaptă, pentru totdeauna. Semnificațiile inelului de logodnă și a celui de cununie sunt diferite și dacă unul din ele este pierdut, e semn rău. Dacă în locul celui pierdut se cumpără altul, atunci cel nou va trebui sfințit la biserică.

Inelul poate servi drept cartea de vizită a celui care îl poartă, pentru că reflectă atât caracterul, cât și personalitatea sau stilul de viață. Se spune că atunci când simți nevoia să-ți cumperi un inel, vrei să marcezi un nou început în viața personală, iar când dăruiești sau primești în dar un inel, legătura cu persoana respectivă va deveni mai strânsă, mai apropiată.

După cum am menționat mai sus, inelul este un cerc, iar cercul este simbolul ciclicității, unității, al legăturii și al înlănțuirii la infinit, al soarelui, al sursei vieții, unul dintre cele mai vechi simboluri.

Ca orice altă bijuterie, inelul are o anumită încărcătură spirituală, oferindu-i persoanei care îl poartă echilibru psihic, stabilitate emoțională sau protecție. Inelul este un simbol al unui legământ, a legăturii puternice și trainice a două persoane și rămâne a fi primul simbol al dragostei. În virtutea ideilor exprimate anterior, conchidem că inelul simbolizează și în prezent legătura dintre viitorii miri sau cuplul căsătorit, fiind considerat drept un semn al unui destin asociat, un jurământ sfânt, sacramental, devenind simbolul unei puteri pe care nimeni nu este în stare să o distrugă.

Referințe bibliografice

1. Chevalier, Jean; Gheerbrant, Alain. *Dicționar de simboluri*. Iași: Polirom, 2009. 1072 p.
2. „V”-ul Marii Zeițe, bucraniul-uter și pieptenele-perie, grupate în simbolistica popului vieții de început pe inelul getic de la Seimeni. Mod de acces: <https://sites.google.com/site/seimenineoliticsipreneolitic/home> (vizitat la 15.09.2015).
3. *Simboluri sacre: Popoare, religii, mistere*. Coord.: Robert Adkinson. București: Art Grup Editorial, 2012. 792 p.
4. *Dicționar enciclopedic*. București, Chișinău: Cartier SRL, 2001. 1696 p.
5. Seche, Luiza; Seche, Mircea; Preda, Irina. *Dicționar de sinonime*. București: Editura Științifică și Enciclopedică, 1989. 551 p.
6. Ghinoiu, Ion. *Mica enciclopedie de tradiții românești*. București: Agora, 2008. 158 p.
7. *Folclorul obiceiurilor de familie*. Alcătuirea, articolul introductiv și comentariile de A. S. Hâncu și V. S. Zelenciuc. Chișinău: Știința, 1979. 309 p.
8. Evseev, Ivan. *Dicționar de simboluri și arhetipuri culturale*. Timișoara: Amarcord, 1994. 220 p.
9. Olteanu, Antoaneta. *Metamorfozele sacrului. Dicționar de mitologie populară*. București: Editura Paideia, 1998. 377 p.
10. *Folclor românesc de la est de Nistru, de Bug, din nordul Caucazului*: (Texte inedite). Alcătuire, îngrijirea textelor, comentarii: Nicolae Băieșu, Ana Graur, Andrei Hâncu. Chișinău: Elan poligraf, 2007. 596 p.
11. Ciubotaru, Silvia. *Obiceiuri nupțiale din Moldova: Tipologie și corpus de texte*. Iași: Editura Universității „Al. I. Cuza”, 2009. 779 p.